

แบบสำรวจข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านวรรณกรรม ปี ๒๕๖๘

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนบุคคล

๑. ชื่อผู้ให้บริการข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ชื่อ - สกุล.....นายปัจจุย ดาวเศษฐ์.....อายุ ๖๖ ปี
ชื่อกลุ่ม.....-

๒. เลขบัตรประจำตัวประชาชน.....๓-๔๗๐๖-๐๐๑๒๕-๓๐-๑.....ปี พ.ศ. เกิด.....๒๕๐๒.....

๓. ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้

บ้านเลขที่.....๖๐.....หมู่ที่.....๕.....ตำบล.....ปลาไหล.....
อำเภอ.....วาริชภูมิ.....จังหวัด.....สกลนคร.....รหัสไปรษณีย์.....๔๗๑๕๐.....
โทรศัพท์มือถือ.....E - mail :.....

ตอนที่ ๒ องค์ความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

โปรดกรอกข้อความในช่องว่าง และทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ☐ ของแบบสำรวจ

ชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน.....

๔. ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้าน..... (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรม
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรม
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านแพทย์แผนไทย
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม
- ☒ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม
- ☐ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอื่น ๆ

๕. สถานการณ์คงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรมในปัจจุบัน (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

- ☐ เสี่ยงต่อการสูญหายใกล้ขาดผู้สืบทอด
- ☒ มีผู้สืบทอดและปฏิบัติอยู่
- ☐ มีการปฏิบัติสืบทอดโดย

๖. การได้มาซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (เลือกได้เพียง ๑ ข้อ)

- ☐ สืบทอดจากบรรพบุรุษ
- ☐ เจ้าของภูมิปัญญาเอง/คิดค้นขึ้นมาใหม่
- ☒ พัฒนาต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิม

๗. ระยะเวลาการได้มาของภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม (ระบุจำนวนปี)..... ๒๐..... ปี

๘. ประโยชน์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ ลดรายจ่าย ☒ เพิ่มรายได้ ☐ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตการเกษตร
☐ ส่งเสริมสุขภาพ ☐ ส่งเสริมการท่องเที่ยว ☒ ช่วยอนุรักษ์มรดกของท้องถิ่น
☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๙. การเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (เลือกได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- ☐ บอกเล่าสืบต่อกันมาในชุมชน
 - ☒ ผ่านปราชญ์ชาวบ้าน
 - ☐ ผ่านวิทยากรชุมชน
 - ☐ สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น เอกสาร หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร
 - ☐ สื่อเทคโนโลยี เช่น วิทยุทัศน์ แดบบันทึกลงเสียง ภาพนิ่ง สื่อคอมพิวเตอร์ สื่อออนไลน์
 - ☐ ยังไม่เคยมีการเผยแพร่/ใช้เฉพาะบุคคล
 - ☐ ไม่ทราบข้อมูลการเผยแพร่
 - ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....

๑๐. ประวัติความเป็นมา จุดเด่นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะพื้นที่ และความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น...

การสู่ขวัญ เป็นจิตวิทยาอย่างหนึ่งซึ่งปราชญ์โบราณอีสานได้คิดขึ้น เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่คน และเสริมศิริแก่บ้านเรือน ล้อเลื่อน เกวียน วัว รถ เป็นต้น เป็นการรวมศิริแห่งโคตรทรัพย์ ดังคำที่ท่านพระศรีมิ่งมลาเถระกล่าวไว้ว่า "สิริโคคานมาสโย" แปลว่า ศิริเป็นที่มารวมแห่งโคตรสมบัติการสู่ขวัญ หรือ การทำพิธีเชิญขวัญ เป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่ง ที่คนโบราณอีสานทำกันมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ และทำกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ เวลาที่มีแขกผู้มีเกียรติมาเยือนถึงถิ่น คนอีสานจะให้การต้อนรับด้วยการเลี้ยงข้าวปลาอาหาร อาจจะมีอาหารการกินตามมีตามเกิด ไม่ได้เอร็ดอร่อยเลิศเลอนัก แต่ก็เกิดจากความตั้งใจจริงในการต้อนรับ นอกจากการเลี้ยงดูแล้วก็ให้ที่หลับที่นอน และสู่ขวัญให้ การสู่ขวัญให้เป็นการแสดงออกซึ่งความรัก เคารพและนับถือตัวขวัญ ก็คือตัวคนเรา ในตัวของคนแต่ละคนนั้น พระพุทธเจ้าสอนว่า มีของสองสิ่งรวมกันอยู่ ของสองสิ่งนั้นคือ ร่างกายและจิตใจ ร่างกายมีแข็งขา หูตา เป็นต้น เรามองเห็นได้ ส่วนใจไม่มีรูปร่างมองไม่เห็น แต่มีสิ่งอยู่ในร่างกาย ถ้าร่างกายปราศจากใจเมื่อไรก็จะถูกเรียกว่า ผี ร่างกายและจิตใจนี้พระพุทธเจ้าสอนว่า "ใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว" ใจเป็นผู้สั่ง ร่างกายเป็นผู้ทำ เมื่อใจสั่งในทางที่ดี ร่างกายก็ทำในสิ่งที่ดี การสู่ขวัญก็คือ ยกย่องจิตใจให้ทำความดีความชอบ ทั้งในด้านศีลธรรม จารีตประเพณี และศิลปวัฒนธรรม พิธีทนพระขวัญสมเด็จพระเจ้าฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งเสด็จเมืองอุบลราชธานี

๑๑. รายละเอียดขั้นตอนและวิธีการของภูมิปัญญาท้องถิ่น

พหุขวัณ

พานบายศรีสู่ขวัญ คือ ภาชนะที่จัดขึ้นเพื่อเรียกเอาขวัญ จะเล็กหรือใหญ่ก็ได้ สมัยโบราณใช้พาโตก ที่ทำด้วยไม้หรือทำด้วยทองคำก็ได้ เดิมนั้นโตกหายากหรือไม่จึงหันมาใช้พานแทน จะใช้พาขวัญ ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้นหรือ ๙ ชั้นก็ได้แล้วแต่ความต้องการของเจ้าภาพ หรือความสำคัญของแขกผู้มีเกียรตินั้น มีประเพณีนิยมตั้งเครื่องบูชา คือ บายศรีหรือขันหมากเบ็งซ้ายขวา (ทั้งนี้แล้วแต่ท้องถิ่น) ในพาขวัญจะใส่ข้าวสาร กล้วย ข้าวต้ม ขนมน ธูป เทียน ผ้าผืน แพรขาว น้ำอบน้ำหอม ดอกไม้ ใส่ตามยอดบายศรี ฝ่ายผูกแขน (เส้นด้ายนี้จะให้เพียงพอแก่คนที่มาร่วมในงาน ที่เหลือจะเอาไป

ผูกแขนให้ลูกหลานที่บ้านก็ได้ เทียนขอบหัว ๑ เล่ม เทียนค่าคึง ๑ เล่ม (ความยาวช่วงตัว จากเอวถึงไหล่) ไขไก่ต้ม เท้า
จำนวนผู้รับการสูขวัญ (ถ้า ๓ คน ก็ ๓ ฟอง) เทียนมงคลตั้งบนจอม หรือยอดพาวขวัญ คายบูชาขวัญให้ใส่ในขวยไว้ที่
ยอดบายศรี [อ่านเพิ่มเติม : การทำพานบายศรี] ก่อนประกอบพิธีให้เอาคายบูชานี้มา ผูกแขนหมอสูตร (ปัจจุบันเรียก
พ่อพรหมณ์ ซึ่งไม่ถูกต้องนัก) ก่อน (เมื่อสูตรขวัญแล้ว บางคนก็ให้ค่าตอบแทนอีกต่างหาก บางคนก็ให้ค่าคาย บูชา
แล้วก็แล้วไป สำคัญอยู่ที่ค่าคายบูชาจะต้องให้ ไม่ให้ไม่ได้ ส่วนค่าตอบแทนนั้น เป็นเรื่องน้ำใจ ของผู้เชิญพรหมณ์มา
สูตรขวัญจะให้ก็ได้ ไม่ให้ก็ได้) การเข้าสูพาวขวัญผู้รับการสู ขวัญนั้นให้นั่ง ผินหน้าไปทางทิศที่ราศีประจำวันตั้งอยู่ จึง
จะเป็นมงคล ราศีประจำวันตั้งอยู่นั้น ดังนี้

วันอาทิตย์ ราศีอยู่ทิศ ปัจฉิม

วันจันทร์ ราศีอยู่ทิศ พายัพ

วันอังคาร ราศีอยู่ทิศ บุรพา

วันพุธ ราศีอยู่ทิศ อุดร

วันพฤหัสบดี ราศีอยู่ทิศ อีสาน

วันศุกร์ ราศีอยู่ทิศ ทักษิณ

วันเสาร์ ราศีอยู่ทิศ อาคนย์เมื่อนั่งแล้วให้ประนมมือไปทางทิศหัวใจเป็นอยู่ ถ้าไม่รู้ให้พรหมณ์ในพิธีบอก
หัวใจนั้น อยู่ประจำทิศต่าง ๆ ดังนี้

วันอาทิตย์ หัวใจเป็นอยู่ทิศ อุดร

วันจันทร์ หัวใจเป็นอยู่ทิศ ทหติ

วันอังคาร หัวใจเป็นอยู่ทิศ อีสาน

วันพุธ หัวใจเป็นอยู่ทิศ บุรพา

วันพฤหัสบดี หัวใจเป็นอยู่ทิศ อาคนย์

วันศุกร์ หัวใจเป็นอยู่ทิศ พายัพ

วันเสาร์ หัวใจเป็นอยู่ทิศ ทักษิณ

จำง่าย ๆ ว่า ทิตยอุ จันทรห่อ คารอิ พุธนุ พหสอา ศุภรพา เสาร์ทัก ประนมมือไปทิศทาง หัวใจเป็นอยู่ ทำให้

เกิดมงคลแล

วันเวลาสูขวัญ

การสูขวัญไม่เลือกกาลเวลา จะทำเวลาไหนที่เห็นว่าเหมาะสมก็ได้ จะสูขวัญให้เด็กหรือผู้ใหญ่ ไพรผู้ดี มีหรือจน
ก็ได้ เวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็สูขวัญให้เพื่อให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ เวลาได้ยศได้ตำแหน่งก็สูขวัญ เพื่อให้เจริญรุ่งเรืองใน
ยศฐาบรรดาศักดิ์ เวลาไปทำมาค้าขายได้เงินทองข้าวของมาก็สูขวัญให้ เพื่อให้มีศรีสุขต่อไป คนอีสานจึงเกี่ยวข้องกับ
กับการสูขวัญในทุกกรณี งานของคนอีสานที่ทำมากที่สุด สิ้นเปลืองน้อยที่สุด และได้กำไรมากที่สุด ก็มีการสูขวัญนี้
อย่างหนึ่งการสูขวัญนี้ไม่นิยมทำเฉพาะในวันจุมและวันเดือนดับ (ข้างแรม) นอกนั้นไม่ห้าม การสูขวัญมักทำในเวลา
กลางวัน แต่ตอนเย็นหรือกลางคืนก็เห็นมีการทำอยู่ จึงไม่สำคัญเรื่องกลางวันกลางคืน แต่ให้เริ่มเวลาเป็นมงคลเท่านั้นก็
พอ เวลาเป็นมงคลนั้นให้ดูในหมวดว่าด้วย ฤกษ์งามยามดี แล้วให้ถือปฏิบัติตามนั้นอย่างเคร่งครัดการสูตรขวัญ สมัย
โบราณผู้ที่สูตรขวัญต้องมีหนังสือสูตรขวัญที่เป็นหนังสือโบราณ จารด้วยตัวธรรมหรือตัวอักษรไทยน้อยไปด้วย เวลา
จะสูตรก็กางหนังสือออกเหมือนกับพระเทศน์ สมัยนี้หมอสูตรขวัญอาจจะไม่มีหนังสือโบราณแล้ว อาจเป็นการจดบันทึก
ลงในสมุดกระดาษธรรมดา หรือบางคนก็ว่าด้วยปากเปล่าอย่างชำนาญ

พิธีบายศรีสูขวัญแบบอีสาน

บุพกิจที่ควรทำก่อนสูขวัญก่อนที่จะทำการสูขวัญนั้น ให้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

เชิญผู้รับการสูขวัญ จดฐบทียนบูชา

กราบพระ ขอโอกาสก่อนค่อยสูตร (ถ้าพระอยู่นั้น)

ซึ่งด้ายมงคลระหว่างพาชขวัญกับผู้รับการสู่ขวัญและญาติ ถ้าไม่มีก็ไม่ต้องใช้ ให้จับพาชขวัญ และจับเสื้อหรือ
อะไรต่อ ๆ กันไป โดยให้เริ่มจับตอนสูตรขวัญ ตอนอื่นนอกนั้นให้นั่งประนมมือ การจับพาชขวัญให้เอามือขวาจับ

อยู่เหนือเทวตาหรือขมุนมเทวตา ด้วย คาถา เทวตาในศาสนาพุทธมี ๓ จำพวก คือ สมมติเทวตา ได้แก่
พระราชามหากษัตริย์และพระราชินี อุปติเทวตา ได้แก่เทวตาจำพวกรุกขเทวตา ภูมเทวตา บรรพตเทวตา อากาศัญญ
เทวตา วิสุทธิเทวตา ได้แก่พระอรหันต์ เทวตา ๓ เหล่าดังกล่าวมา ท่านเป็นผู้มีบุญบารมีมาก ก่อนจะทำพิธีสู่ขวัญเรา
เชิญท่านเหล่านั้นมา เพื่อคุ้มครองป้องกันและขอให้ประสิทธิ์ประสาทความร่มเย็นเป็นสุข และความเป็นสิริมงคลแก่ท่าน
เริ่มสูตรขวัญ บอกให้ลูกหลานทุกคนนั่งประนมมือไว้ก่อน จนถึงคำว่า ศรี ศรี... จึงให้จับ พาชขวัญ
วิดฟาย (พรมน้ำมนต์โดยพ่อพราหมณ์)

๑๒. ภูมิปัญญาท้องถิ่นของท่านมีการรับรองทางวิทยาศาสตร์หรือทางกฎหมายหรือไม่

ตัวอย่างเช่น เลขสารบบอาหาร (เครื่องหมายอย.), เลขทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์, เลขทะเบียน GAP/GMP เป็นต้น

☒ ไม่มี

☐ มี

๑๓. ข้อมูลผู้รวบรวมข้อมูล

ชื่อ-นามสกุล.....นางสาวจุไรรัตน์ พนมธรรม.....

ตำแหน่ง.....ผู้ช่วยเจ้าพนักงานธุรการ.....

เบอร์โทรศัพท์ติดต่อ.....๐๘๙๘๖๒๕๙๖๙.....

หน่วยงาน.....เทศบาลตำบลปลาไหล.....

ที่อยู่เลขที่.....๕๒.....อาคาร.....-.....หมู่.....๔.....ตำบล.....ปลาไหล.....

อำเภอ.....วาริชภูมิ.....จังหวัด.....สกลนคร.....โทรศัพท์.....๐๘๙๘๖๒๕๙๖๙.....

๑๔. รูปภาพประกอบภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม (รูปภาพต้องมีความชัดเจน)

